

5. Тишин Н. Теоретичні основи підготовки студентів до творчої професійної діяльності. – К.: Педагогіка, 1996. – 180 с.

О.А.Зуброва

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА УНІВЕРСИТЕТУ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ

В статье рассматривается понятие “учебно-воспитательная среда университета”, определяется его связь с понятием “образовательная среда” и возможности влияния гуманистически ориентированной среды на формирование коммуникативной культуры студентов университета.

In the article the notion „university teaching and educational environment” has been considered and correlated with the notion „educational environment”. The potentialities of humanistic environment in the formation of the communicative culture of the university students have been determined.

Актуальність дослідження. Особливістю сучасного етапу розвитку вищої освіти в Україні є тенденція до її гуманізації та орієнтації на особистість. У зв'язку з цим назріла необхідність вивчення структурних компонентів навчально-виховного середовища вищого навчального закладу з метою їх удосконалення, перебудови на гуманістичних засадах та спрямування на формування всебічно розвиненої культурної особистості. У навчально-виховному середовищі містяться широкі можливості для виховання майбутніх спеціалістів, у тому числі і формування їхньої комунікативної культури.

Об'єкт дослідження: навчально-виховне середовище університету.

Завдання:

- розглянути наукове підґрунтя поняття „навчально-виховне середовище”;
- уточнити сутність поняття „навчально-виховне середовище”;

– з'ясувати напрями впливу навчально-виховного середовища на формування комунікативної культури студентів в гуманістичному контексті.

Результати дослідження. Кожна людина є носієм певних цінностей, духовності, психічних ознак, мови, культури, тощо. Метою, яку ставить перед собою будь-яке суспільство, є виховання досконалої людини, тобто фізично й психічно здорової, грамотної, всебічно поінформованої, такої, що прагне до самореалізації в усіх сферах життєдіяльності у гармонії з природним, соціальним, культурним оточенням. Формування вищезазначених характеристик взаємопов'язане та зумовлене певним середовищем, у якому безпосередньо відбувається становлення людини як особистості.

Під середовищем у загальному плані розуміють сукупність умов, що оточують людину та взаємодіють з нею як з організмом та особистістю [4, 141]. Вищезазначене поняття є досить широким і застосовується у багатьох контекстах. Загальнопоширеним є розподіл видів середовищ на внутрішнє, зовнішнє (фізичне та соціальне), макросередовище (суспільно - економічна система в цілому), мікросередовище (соціальне оточення людини – сім'я, колективи, групи).

Зупинимося більш детально на соціальному середовищі, що розглядається як сукупність соціальних умов життєдіяльності людини, як своєрідний показник інтеріоризації особистістю культури, рівня соціального розвитку, способу життя, цінностей суспільства. Залежно від вікових особливостей, життєвих умов, внутрішніх процесів розвитку особистості змінюються її переживання, ставлення до світу, тобто формується ситуація розвитку [1, 57].

Загальновідомим фактом є те, що середовище впливає на формування та розвиток особистості. У свою чергу, під впливом людської діяльності середовище змінюється і в результаті цього змінюються і самі люди [7, 1271].

Особливої уваги потребує аналіз впливу соціального середовища на виховання дітей і молоді. Провідною метою гуманістичного виховання є формування всебічно та гармонійно розвиненої особистості на підставі індивідуалізованого підходу

та інтеграції зі спільністю, з якою особистість взаємодіє внаслідок інформаційного обміну в умовах середовища, у якому розвивається [1, 112].

У сучасній ситуації, що склалася в країні, не всі фактори впливу макросередовища на формування та розвиток дітей та молоді є позитивними, тому ми вважаємо доцільним підхід, що передбачає компенсацію негативних впливів з боку суспільства впливами, що забезпечуються у мікросередовищі.

Оскільки під час навчання у вищому навчальному закладі студент підпадає під вплив нового мікросередовища, слід детально розглянути термінологічну базу цього поняття та підходи, що існують у сучасній психолого-педагогічній літературі щодо визначення його сутності та структурних компонентів.

Широкого обігу в сучасній психолого-педагогічній літературі набув термін „освітнє середовище”. Так, у трактовці О.Романовського освітнє середовище виступає як сукупність матеріальних, духовних і емоційно-психологічних умов, у яких відбувається навчально-виховний процес, і чинників, які можуть сприяти або перешкоджати досягненню його ефективності. Середовище ВНЗ, у якому створені комфортні умови для перебігу навчально-виховного процесу, позитивно впливає на процес формування особистості студента, а саме на:

- розвиток його загальної культури, духовності й естетичних смаків;
- виховання морально-етичних принципів, поглядів, переконань;
- розвиток творчого потенціалу особистості [5, 95-96].

О.Сидоренко вважає, що освітнє середовище навчального закладу включає навчально-виховний процес, а також взаємодію між його суб'єктами, яка здійснюється у певному педагогічному просторі, наголошуючи на тому, що складові цього середовища повинні бути зорієнтовані на емоційний, духовний, культурний розвиток майбутніх фахівців, на залучення їх до гуманістичного стилю спілкування і взаємодії [6, 98].

Більшість західних учених розглядають освітнє середовище у термінах ефективності школи (або вищої школи) як соціальної системи – емоційного клімату, особистісного благополуччя, особливостей мікрокультури, якості освітньо-виховного процесу [8, 18].

І.Улановська, Н.Поліванова та І.Єрмакова на підставі проведених досліджень виділили три типи освітніх середовищ:

- освітнє середовище розвиваючого типу;
- освітнє середовище з розвиваючими зовнішніми цілями і недостатньою їх реалізацією в навчальному процесі;
- традиційне освітнє середовище з використанням монологічних способів організації навчального процесу та суворо директивних – в управлінні [8, 23].

На наш погляд, очевидною є перевага освітнього середовища першого типу перед рештою.

Психолог В.Ясвін під освітнім середовищем розуміє систему впливів й умов формування особистості за заданим зразком, а також можливостей для її розвитку, що містяться у соціальному та просторово-предметному оточенні. Вчений наголошує на тому, що „освітнє середовище” є родовим для таких понять, як „сімейне середовище”, „шкільне середовище” тощо [9, 385].

Виходячи з ієрархії понять, запропонованих В.Ясвіним, ми можемо зробити припущення, що те середовище, у яке входять молоді люди з моменту вступу до університету, теж є підвидом освітнього середовища, і його можна назвати „середовищем вищого навчального закладу”, або, щоб конкретизувати поняття, “середовищем університету”.

Оскільки освіта є процесом і результатом засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок [7,920], вочевидь, користуючись цим терміном, ми не наголошуємо на такому необхідному елементі, як виховання, яке завжди нерозривно пов’язано з освітнім процесом. Формування всебічно розвиненої особистості не обмежується оволодінням нею знаннями, вміннями та навичками, тому для подальшого уточнення терміну по відношенню до університетського середовища раціональніше буде використовувати термін “навчально-

виховне середовище університету”. Цей термін не містить у собі кардинально протилежний смисл у порівнянні з вищезазначеним терміном “освітнє середовище”, а наповнює його додатковим змістом, тобто деталізує термін “освітнє середовище” для використання у конкретній ситуації.

Умови, що створюються у навчально-виховному середовищі університету, мають сприяти всебічному розвитку особистості, розкриттю її індивідуальності, засвоєнню нею еталонів культурної поведінки та спілкування. Навчально-виховне середовище може бути ефективним чинником формування комунікативної культури студентів за умови його гуманістичної спрямованості. Тож, першим кроком на шляху вдосконалення університетського середовища має стати встановлення гуманістичних відносин між усіма суб’єктами навчально-виховного процесу, що проявляються у стилі спілкування викладачів і студентів, в умінні бути толерантними, тактовними, доброзичливими. Дуже важливим є поєднання рольових відносин між учасниками педагогічної взаємодії з міжособистісними контактами. Гуманізація педагогічного процесу має двосторонній характер: по-перше, вона виявляється у альтруїстичних тенденціях і бажанні зрозуміти іншу людину, а по-друге – у посиленні інтересу до самопізнання та у самоактуалізації як особистісному зростанні. Тобто, якщо людина не прагне краще пізнати саму себе, самовдосконалитися, навряд чи вона захоче і зможе зрозуміти інших та побудувати з ними гармонійні відносини.

Гуманізація педагогічного процесу у вузі взаємопов’язана з формуванням комунікативної культури студентів та вдосконаленням її у викладачів. У навчально-виховному середовищі університету є багато можливостей для формування комунікативної культури в контексті гуманістичних взаємовідносин, основними з яких є:

- розширення сфери неформального спілкування викладачів і студентів;
- різноманітні виховні заходи, які сприяють налагодженню міжособистісних контактів між учасниками навчально-виховного процесу;

– участь студентів у різноманітних товариствах, гуртках, де підгрунттям для спілкування є спільні інтереси.

Як свідчать дослідження, вищезазначені заходи сприяють емоційному забарвленню комунікативного процесу і впливають на позитивні зрушення у структурі комунікативної культури особистості.

На жаль, як показує практика, дуже часто процес навчання та виховання планується формально, без урахування інтересів студентів, що негативно впливає на їх відношення до навчально-виховного процесу, гальмуючи процеси професійного та особистісного становлення майбутнього фахівця.

Тож, створення навчально-виховного середовища, яке б сприяло росту зацікавленості, мотивації студента, є важливою умовою формування його комунікативної культури.

Проаналізуємо сутність цього поняття. Обидва компоненти, що входять до нього, є предметом дослідження педагогів, психологів, філософів, соціологів, культурологів, тому трактуються ними неоднозначно. Для нашого дослідження важливим є визначення культури як рівня розвитку людини [7,677], тобто її освіченості, вихованості, оволодіння знаннями, діяльністю тощо.

Термін “комунікація” сучасна психологічна наука розглядає як “передачу інформації від однієї особи до іншої”, а також як “взаємодію, за допомогою якої інформація передається та приймається”. В процесі комунікації здійснюється:

- взаємовплив людей один на одного;
- обмін ідеями, інтересами, настроєм, почуттями [2, 175].

Тож, „комунікативна культура” є рівнем, на якому людина здійснює інформаційний обмін та взаємодіє з іншими людьми. Оволодіння студентами високим рівнем комунікативної культури є завданням сучасної вищої освіти. З моменту вступу до університету студент стикається з лавиною інформації особистісного і соціального значення, обсяг якої в багато разів перевищує той, що був для нього звичним під час навчання у школі. За твердженням А.Мудрика, інформація, джерелами якої є навчально-виховний процес або засоби

масової інформації, сприймається та засвоюється не у чистому вигляді, а у трансформованому – спілкування у колективах та групах доповнює, розширює, поглиблює, або, навпаки, збіднює цю інформацію. Оскільки процес навчання є комунікативним процесом по своїй суті, високий рівень комунікативної культури дозволяє людині ефективніше засвоювати інформацію, необхідну для здійснення будь-якої діяльності, покращувати відносини з оточуючими, змінювати на краще мікросередовище, у якому проходить життя та діяльність. Комунікативна культура, що притаманна найближчому оточенню людини (особливо підлітків та молоді), може або сприяти процесу засвоєння інформації, норм та цінностей суспільства, або ж гальмувати його. Найближче коло спілкування впливає на вибірковість сприйняття та засвоєння інформації школярами та студентами [3, 17].

Завданням викладачів та вихователів є створення умов у навчально-виховному середовищі для формування комунікативної культури кожного студента і усього студентського колективу, яка, з одного боку, сприятиме покращенню міжсуб'єктних стосунків, а з іншого – засвоєнню навчального матеріалу.

Висновки. Навчально-виховне середовище університету має вагомий вплив як на становлення особистості студента в цілому, так і на формування його комунікативної культури. Ці процеси проходять ефективно за умови встановлення гуманістичних відносин між усіма учасниками навчально-виховного процесу, поєднання рольового та міжособистісного спілкування між викладачами та студентами, створення навчально-виховного середовища, яке б сприяло росту зацікавленості та мотивації студентів. Умови, створені у навчально-виховному середовищі, мають сприяти формуванню комунікативної культури студентів, яка, у свою чергу, сприятиме розвитку міжособистісних відносин та засвоєнню навчальної інформації у гуманістичному аспекті.

На підставі зазначеного ми вважаємо, що формування комунікативної культури – це цілісний процес, котрий, не маючи чітко окреслених меж, інтенсивно відбувається у

навчально-виховному середовищі вузу, яке ми розглядаємо як складовий компонент цього процесу, його структурний елемент. Навчально-виховне середовище інтегрує, об'єднує у системність і цілісність як навчально-виховну діяльність студента, так і діяльність викладача на рефлексивно-гуманістичних засадах, впливаючи на процес оволодіння комунікативною культурою від визначення його завдань до організації та результатів.

Навчально-виховне середовище має бути пов'язано з функціонуванням усіх компонентів комунікативної культури, яка має усвідомлюватися та сприйматися студентами як складова їхньої педагогічної культури, професійної компетентності, як сукупність суб'єкт - суб'єктних професійно-рольових гуманістичних взаємовідносин.

Література

1. Інтегрований курс соціально-педагогічної теорії і практики. / Навчальний посібник. / Південноукр. держ. ун-т (Одеса) / Біла О.О., Богданова І.М., Курлянд З.Н. та ін. / За ред. І.М.Богданової. – Одеса: Пальміра, 2005. – 544с.
2. Крысько В.Г. Социальная психология: словарь-справочник. – Мн.: Харвест, 2004. – 688с.
3. Мудрик А.В. Общение как фактор воспитания школьников. – М.: Педагогика, 1984. - 112с.
4. Платонов К.К. Краткий словарь системы психологических понятий: Учеб. пособие для учеб. заведений профтехобразования. – 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Высш. шк., 1984. – 174с.
5. Романовський О.Г. Освітнє середовище як важлива передумова формування гуманітарно-технічної еліти. // Педагогіка і психологія. – 2002. - №3(36). – С.93-97.
6. Сидоренко О.Л. Освітній простір вищого навчального закладу як визначальний чинник формування фахівця нового типу. // Педагогіка і психологія. – 2002. - №3(36). – С.98-100.
7. Советский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1980. – 1600с. с илл.

8. Улановская И.М., Поливанова Н.И., Ермакова И.В. Что такое образовательная среда школы и как её выявить? // Вопросы психологии. – 1998. - №6. – С.18-24.
9. Ясвин В.А. Психология отношения к природе. – М.: Смысл, 2000. – 456с.

І.М.Авдєєва, Н.Л.Бежанова

ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ ДО ФАСИЛІТАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З УЧНЯМИ

В статье представлена модель организации личностно-ориентированного педагогического образования, которое отвечает психологическим закономерностям формирования стойких личностных новообразований.

The article introduces the pedagogical education organization model according to the psychological regularities of the personality's standing mental new features formations.

Усталення особистісно-орієнтованої парадигми освіти закономірно приводить до зміни уявлень щодо цільових орієнтирів, змісту і організаційних форм підготовки педагогів. Сутнісною критеріальною ознакою особистісно-орієнтованого освітнього процесу є суб`єкт-суб`єктний характер взаємодії між його учасниками. Враховуючи це, а також те, що в особистісно-орієнтованому педагогічному процесі учитель виступає, перш за все, в якості фасилітатора позитивних особистісних змін дитини, професійна педагогічна підготовка передбачає пріоритетну спрямованість на формування у фахівців здатності до фасилітаційної (актуалізаційної суб`єкт-суб`єктної) взаємодії з учнями.

У вітчизняній і зарубіжній літературі (Р.Ассаджолі, Г.О.Балл, Р.Гармстон, Ю.Б.Гіппенрейтер, Х.Джайнотт, А.Ф.Копьєв, Г.О.Ковальов, М.А.Хазанова, Т.Д. Карягіна, О.М.Козлова, В.О.Орлов, М.Розенберг, К. Роджерс, Ф.Фанч, Д.Фрейберг та ін.) певною мірою окреслені психологічні детермінанти фасилітаційних дій, представлені окремі розробки щодо способів реалізації даного виду діяння – прийняття іншого, емпатичне слухання, конгруентність, діалогічна